

Kamusallık Çatışmasının Zemini Olarak Kamusal Alan

Tarih boyunca, kamusal mekan gerek parklarda rekreasyonun, gerek sokaklarda toplumsal ifadenin ve gerek meydanlarda demokrasinin birleştirici zemini olarak davranmıştır. Bu zeminin ana işlevi, toplumda farklı alt toplulukların çeşitli kamusallık ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu ihtiyaçlar kamusal alanın ve kent hayatının karakterindeki en önemli girdidir; kamusal alan bu ihtiyaçlar çerçevesinde şekillenir.¹

Bu ihtiyaçlar bir yerden öbürüne gitmekten, daha karmaşık olan sosyal ilişkilere kadar bir yelpazede tanımlanabilir. Şehir ve dokusu kalabalıklaşıp yoğunlaştıkça kent içindeki alt toplulukların çeşitlenmesinden dolayı bu ilişkiler daha karmaşık bir hal alır. Bu durumda herkese ait olan bu mekanlar etkileştirme ve karşılaştırma gibi işlevlerini kemikleştirir.

Sokaklar, meydanlar, istasyonlar ve toplu taşıma araçlarıyla tanımlanan ulaşım alanları, kentin yoğunlaşmasıyla büyüyen kent içi mesafeler yüzünden yalnızlaşan kent insanının buluşma noktasıdır. Benjamin Barber, kent mekanının bu bağlamdaki yerini anlatmak için 'Ya Dünya Belediye Başkanları Tarafından Yönetilseydi?' başlıklı yazısında bu mekanların, yoğun ve doğadan arındırılmış metropol dokusuna bir tezat oluşturmasına karşın kent halkının özlem duyduğu doğal ve özgür alanı sunması ve kent halkının yalnızlığına çare olduğunu yazmıştır ve kent alanının doğasının kamusallık olduğundan bahsetmiştir :

İnsanlar [kente] yalnız kalmak için değil beraber olmak için geliyorlar; iletişim kurmak için, takas etmek için, ticaret yapmak için, yenilik yapmak için, yardımlaşmak için.²

Barber kent doğasındaki kamusallık ihtiyaçlarını tariflemektedir. Kamusal alanın ana işlevi bu bağlamda tariflenen özgürlükleri sağlamasıdır : kalabalığı, karşılaşmayı, yaratıcılığı ve çeşitliliği yücelten mekanlar olmalıdır.

¹ Bu metin çerçevesinde kamusal mekan, hem meydan, sokak gibi kentsel hem de sosyal medyalar gibi sanal mekanları kapsamaktadır. Bu bağlamda kamusal mekan, kamusal alanın kurucu unsuru olarak işlenmektedir.

² Barber, Benjamin, 2014, "What If The World Was Ruled By Mayors?", Architectural Review, Broader View, <http://www.architectural-review.com/view/broader-view/what-if-the-world-was-ruled-by-mayors/8657955.article?blocktitle=Broader-View&contentID=4213>

Şehir merkezi yoğun göçün getirdiği özel alan talebini kamusal alanların tüketilmesiyle bile karşılayamamıştır. Başka bir deyişle, şehir merkezi medenilik kisvesi altında gizlice özelleştirilmesine ve metalaştırılmasına rağmen yeni nüfusu barındıramamıştır. Bunun sonucu olarak kamusal alan zamanla şehir merkezinden çekilmiştir. Yeni bir manipülatif ve geleneksel kamusal alana düşmanca ve zararlı bir tavır hem kent merkezinde hem de çeperde görünebiliyor. Şehir merkezinin yetersizliğinin önyak olmasıyla ve yeni kentleşmelere dayalı politikalar aracılığıyla, yeni beliren alış veriş merkezlerini, bu merkezlerin etrafında yükselen özel konut bloklarını ve şirket yapılarını şehir çeperlerinde planlanmıştır. Dahası, bu bölgelerde oluşan gelişme düzeni şehir merkezini çöküntü alanına dönüştürmüştür. Yani, kent merkezindeki kentin tarihiyle beraber gelişen ve şekillenen, işlevleri toplum tarafından üstlendirilen merkezi kamusal alanlar öncelikle özelleştirmelerle, sonrasında özelleştirmeler yüzünden oluşan yetersizlikle çöküntü alanına dönüşmüştür.

İlaveten, MOBESE gibi kontrol ve izleme sistemlerinin kurulumuyla kamusal alanda kendiliğinden olan bütün etkileşimler bu sistemlerin dayatmalarıyla planlı ve izlenen hareketlere dönüştürmüştür. Bütün bu olgular göz önünde bulundurulduğunda kamusal alanın kamusalılık ihtiyaçlarını karşılaması güçleşmiştir, dolayısıyla barışçıl kamusal alan güvenilirliğini yitirmiştir.

Çeperlerde belirlen yeni yapılaşmanın, özellikle kamusal alanlar nazarında ortaya çıkardığı bir başka sorun da bu yeni yapıların / yapılaşmaların kendilerine ait 'özel kamusal alanlar' barındırmasıdır. Kapısında özel güvenlik bulunan ve barındırıldığı metalarla kendi 'tüketici kitlesini' belirleyen bu yapıların kamuya ne kadar açık olduğu tartışmalı olmasıyla beraber alış veriş merkezleri bu çeper yapılaşmalarının merkez kamusal alanı olarak işlev görür. Ayrıca, siteleşmiş, arazisi içinde otonom işlevlenen ve kente kapalı yüksek konut bloğu topluluklarının zemini olan 'özel-kamusal alanlar' da bu durumun tezahürüdür. Burada Habermas'ın bahsettiği 'burjuva kamusalılığı' izlenmektedir.³

Önceden bahsedilen bütün bu sorunlar sebebiyle güvenilirliğini kaybeden şehir merkezindeki kamusal alandan vazgeçilmiştir. Bununla beraber, medeniyet kisvesiyle tanımlanan parçalama ve uzaklaştırma bazlı planlama anlayışı ve hızla kalabalıklaşan kent merkezinden uzaklaşma isteği, mekan / yer aracılığıyla, toplumda belli kesimlerin uzlaşmasını

³ Jürgen Habermas, 1989, "The Structural Transformation of the Public Sphere: Inquiry into a Category of Bourgeois Society", Cambridge Mass. : Polity Press 2007

kolaylaştırmıştır: benzer sosyal, politik, kültürel ve ekonomik görüşlü topluluklar burjuva kamusalılığı çerçevesinde bütünleşim kendi özel-kamusal alanlarında barınmaya başlamıştır. Bu bağlamda, hem uzayan mesafelerle hem de sosyo - ekonomik olarak ayrışan 'kenticiklerin' sahte merkezilliği, asıl merkez kamusal alanındaki sınıfsız etkileşimi zamanla azalmıştır ve yok olma sınırına getirmiştir. Bu bağlamda kent merkezindeki aslında herkese ait olan mekanlar burjuva kamusalılığını reddeden ya da burjuva kamusalılığından dışlanan ama halen karşılaşma ve etkileşme kaygısına sahip olan alt topluluklara kalmıştır.

Yine bu bağlamda, kent içerisinde gözlenen bu bölünmeler etkileşimin, takasın ve paylaşımın azalmasıyla beraber toplumda karşılaşmama ve uzlaşmama isteği doğurmuştur; kentin yeni dokusu uzlaşmama isteğini beslediği gibi, kentin dokusu da artık bu uzlaşmama isteğiyle şekillenmektedir. Bu bölgelerin sakinleri atomize kent dokusu içerisinde kendi ideolojik temellerinin sarsılmasını engelleyecek şekilde kümelenmişlerdir. Yani önceden de bahsedilen 'özel-kamusal alanlarında barınmayı tercih etmişlerdir. Bu mekanlarda ne çatışmaya ne de uzlaşmaya gerek vardır çünkü karşılaşmanın ve iletişimin çeşitliliği kontrollüdür. Toplumda görünen uzlaşmama isteğinin temelinde bu düşünce yatar. Bu alanlar 'şehircikler' olarak kendi otonom mekanlarını üretir. Hatta, gerçekte hareketli bir kamusal alan olan toplu taşıma araçları yerine özel araç kullanımını tercih etmek, aynı uzlaşmama ve karşılaşmama isteğinin bir tezahürüdür.

Dolayısıyla, temeli hem burjuva kamusalılığında, hem de ideolojik söylevlerde yatan dışlamacı ve ötekileştirici bir düşünce yapısının ayrıştırdığı topluluklar paylaşma ve etkileşim gibi sosyal kamusalılık ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Bu durum, Mert Anıl Eren'in bahsettiği, Haziran 2013'ten beri Türkiye'de beliren ve Gezi Direnişi olarak adlandırılan toplumsal harekette gözlemlenebildiği gibi, bu ayrıştırılmış toplulukların kimlik mücadelesine dönüşmüştür.⁴ Kamusal alanın krizi kamusal mekanda çatışmaya yol açmıştır.

Kamusal alan toplumun özgür iletişimsel yapısıyla özdeşleştiği için demokrasinin ve iletişimin, yani uzlaşmanın zeminidir. Kendini özgürlükle özdeşleştirmiş ve farklı yaşam tarzlarına izin verecek şekilde esnek bir mekanın doğasına siyasal ve politik sebeplerle müdahale edilmesi hem toplumsal, hem de mekansal bir kriz doğurmuştur.

⁴ Eren, Mert Anıl, 2014, "Gezi Direnişinden İktidar ve Kent İlişkisine Bakmak", Nüve, <http://nuve.biz/2014/01/26/gezi-direnisinden-iktidar-ve-kent-iliskisine-bakmak/>

Eren'in bahsettiği kimlik mücadelesi sadece toplulukların kimlik mücadelesi değildir. Bu aynı zamanda kimliğini önceden bahsedilen sebeplerle kaybeden kamusal mekanın da kimlik mücadelesidir. Güvenilirliğini, dolayısıyla iletişim zemini olan işlevini ve toplumsal kimliğini yitiren kamusal alan kent dokusundaki yerini koruyabilmek için toplumsal mücadeleye dahil olmalıdır. Çünkü bu mücadele verilmediği durumda kamusal alanın sonundan söz etmek mümkündür: kamusal alan etkileşimin ve uzlaşmanın mekanı olarak işlevini sürdüremeyecektir.⁵

Bu kimlik mücadelesi, atomize olmuş şehirdeki / toplumdaki mekansal / sosyal yapının yeni bir kamusal çerçevesinde dönüştürülebilmesi adına Gezi Direnişi'ndeki gibi gerçek bir çatışmaya dönüşmüştür. Kent mekanı karşı karşıya gelmenin ve çatışmanın zemini olarak geçici de olsa mekan özgürleşip işlev kazanmıştır. Kamusal alan anlamını ve işlevini yitirdiği için barındırdığı mücadele isteğiyle kendiliğinden çatışmanın zemini olmuştur; toplulukların kimlik mücadelesi herkese ait mekanlarda yer bulmuştur. Gerçekte, bu durum David Harvey 'Asi Şehirler'de kapitalizme karşı şehri yeniden sahiplenebilmek için gereken çatışmadır.⁶ Medeniyet kisvesiyle süslenmiş kapital politikalara karşı çıkabilmenin ve mekansal / sosyal kimliği geri kazanabilmenin tek yolu Harvey'in anlattığı 'asilik'ten geçer.

Bahsedilen asilik, Harvey'in altını çizdiği gibi bir kamusal sorununun tezahürüdür. Hem Gezi Direnişi'nde, hem de yakın zamanda dünyada çeşitli yerlerde ve biçimlerde (örnek olarak Mısır'da ve Ukrayna'da) patlak veren diğer benzer hareketler, halihazırdaki toplumda uzlaşmanın yıkıldığını gösterir. Harvey'e göre bu yeni bir kamusal için bu çatışma gereklidir.

Bu çatışma ve getirdiği özgürlük yine hem topluma hem mekana özgüdür. Mekan, Gezi Direnişi'ndeki hareketlerle önceden bulunduğu kontrol edilen ama güvenilir olmayan halinden arındırılıp özgürleştirilmiştir. Dahası mekan, her ne kadar bu bağlamda çatışma zemini olarak işlev görse de uzlaşma olabilmesi için çatışmanın gerekliliği de bir gerçektir. Bu çatışmayla politik ve ideolojik baskılardan özgürleşen mekan yeniden kamusal ihtiyaçlarını tatmin edebilecek bir zemine dönüşmüştür.

⁵ Slessor, Catherine, 2014, "Architectural Review's Latest Issue: "Is This The End of Public Space?"" , ArchDaily, <http://www.archdaily.com/486724/architectural-review-s-latest-issue-is-this-the-end-of-public-space/>

⁶ Harvey, David, 2013, "Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru", **Antikapitalist Mücadele İçin Şehri Yeniden Sahiplenmek**, Metis Yayınları, çev: Ayşe Deniz Temiz

O halde, kamusal alanın işlevini yerine getirebilirliği hem sosyal hem de mekansal özgürlüğe bağlıdır. Bu mekanların verimi kamusalılık ihtiyaçlarını ne kadar giderebildiklerine bağlıdır. Kimlik müdadelesine dönüşen kamusalılık ihtiyacı kent mekanını sahiplenme hareketini doğurmuştur. Bu çatışmanın birincil kent mekanlarında, yani Kızılay veya Taksim gibi ana meydanlarda yada Gezi Parkı ve Kuğulu Park gibi parklarda yürütülmesi toplumda daha çok ortak değer ifade eden kent meydanlarının kimlik çatışmasında daha önde bir yer tuttuğunu gösterir.

Aynı düşünce kendini mahalle ölçeğinde de tekrarlamıştır: araba bağımlısı hale getirilmiş kent rutini ve bu yüzden yalnızca ulaşım ve park yeri olarak işlevlendirilen sokaklar yeniden kimlik edinebilmek için mahalle sakinlerini kendi mekanlarını sahiplenmeye çekti. Bu, önceden de atfedildiği gibi, Barber'ın bahsettiği yalnız şehirde beraber olma arzusunun bir tezahürüdür.

Terkedilmiş kent mekanı tüm bu olgular sonucunda demokratik kimliğini geri kazanabilmek için bir çatışma zemini olmuştur. Özetlemek gerekirse; özelleştirmeler ve burjuva kamusalılığı gibi tüketici kentsel politikalarla ve yapılaşmalarla kimiksizleştirilen, dahası, sonu gelen kent mekanı, Gezi Direnişi'nin doğurduğu toplumsal hareketle hem kendi kimliğinin hem de toplumun sosyo-ekonomik kimliğinin sahiplenilmesinin zemini olmuştur. Bu zemin hem mücadelenin, hem de karşı karşıya gelmenin doğası sebebiyle bir çatışma zemini olarak yeni kimliğine kavuşmuştur. Kamusal alan varlığının devamını sağlayabilmek için önce bu çatışmanın zemini olarak, devamında ise çatışma sonrası uzlaşmanın zemini olarak işlevini şekillendirmelidir.